

УДК 001.89:378.6:61(477)“192/193”

В.В.Пагор

Становлення науково-дослідної роботи в медичних вишах України у 20–30-ті рр. ХХ ст.

У статті йдеться про розгортання науково-дослідної роботи в медичних та хіміко-фармацевтичних інститутах і фармацевтичних технікумах, які діяли в Києві, Харкові, Дніпропетровську, Одесі, Донецьку та Вінниці. Розглянуто роль кафедр як основних осередків з розгортання актуальних напрямків медичних досліджень. Звернено увагу на науково-дослідні кафедри, які в деяких інститутах об'єднувалися в секції. У лабораторіях проводилися дослідження експериментального характеру.

Встановлено, що значну роль у розвитку наукової роботи відігравали наукові товариства в Київському, Харківському, Дніпропетровському, Одеському медичних інститутах. В цьому контексті розглядається роль наукових шкіл відомих професорів, які започаткували окремі напрями медичних наукових досліджень. Окреслено роль найбільш визначних вчених – професорів та академіків, які працювали в медичних вишах радянської України.

З'ясовано, що влада залучала медичні виші до проведення досліджень, спрямованих для потреб військової промисловості. Розглянуто динаміку розробки наукових тем, які передбачалися в річних планах роботи інститутів, показано роль аспірантури і докторантури в системі підготовки науково-педагогічних кадрів, висвітлено значення наукових конференцій і з'їздів, видання наукових збірників та науково-популярних журналів, що видавали медичні виші у 1920–1930-ті рр.

Ключові слова: наука, кафедри, лабораторії, науковці, професори, академіки, медичні і хіміко-фармацевтичні інститути та технікуми, наукові школи.

Проблема становлення науково-дослідної роботи в медичних вишах України упродовж 20–30-х рр. ХХ ст. у тій чи іншій мірі знайшла відображення в працях В. Брагуса, К. Васильєва, І. Струєва, Н. Пучковської, В. Рукіна, О. Марченка, О. Міхнева та ін. [3; 6; 32; 34; 45, 46]. Проте питання, пов'язані, зокрема, з науковою діяльністю визначних вчених, кафедр, наукових товариств, проведенням конференцій ще не знайшли висвітлення у наукових працях. Вивчення їх і є метою нашої статті.

На початку 1920-х рр. наукова складова медичних вишів проводилася на науково-технічній базі колишніх медичних факультетів університетів, реорганізованих у медичні академії, а згодом в інститути. Частково зберігся попередній кадровий потенціал, адже під час реорганізації вишів більшість науково-педагогічних кадрів залишалися працювати, продовжуючи власні наукові дослідження. Так, Харківський медінститут потужну науково-практичну базу

успадкував від свого попередника – Харківського університету. До послуг викладачів була електротехнічна лабораторія, ботанічний кабінет, аналітична лабораторія, лабораторія фізичної та загальної хімії, лабораторії для дослідження сільськогосподарських машин, органічної хімії, досліджень технології води і пального, органічних речовин і барвників тощо [47, арк. 256зв.].

У Київському медінституті спочатку виникли проблеми з організацією науково-дослідної роботи. Вона активізувалася в 1923 р., коли повноцінно запрацювали дослідні лабораторії, а на кафедрах почали гуртуватися наукові колективи [55, арк. 92].

Структурною частиною медінститутів були кафедри, які водночас виконували роль головних осередків наукових досліджень [69]. Тут здійснювали підготовку наукових працівників, аспірантів, лаборантів. Очолювали кафедри найбільш досвідчені вчені – професори [52, арк. 4; 17, арк.5].

Упродовж 1920–1930-х рр. в медінститутах відбувався процес відкриття нових кафедр [48, арк. 85; 59, арк. 94зв.]. Їх кількість постійно зростала. У деяких випадках здійснювалося об'єднання кафедр та реорганізація існуючих [59, арк. 176]. Так, 1923 р. в складі одонтологічного факультету Харківського медінституту діяло 15 кафедр [57, арк. 294]. У 1926 р. у Дніпропетровському медінституті нараховувалося 26 кафедр [63, арк. 18]. В Харківському медінституті в 1920 р. було 28 кафедр, у 1930 р. – 34, у 1935 р. – 58 [41, с. 20; 8, с. 2].

У 1922–1923 н.р. відбулися зміни в структурі кафедр Харківського медінституту. Кафедри мінералогії, одонтології і фармації були ліквідовані. Натомість створено кафедри рентгенології, соціальної гігієни та професійної гігієни [33, с. 86]. Кафедру загальної хірургії реорганізували у кафедру хірургічної патології з пропедевтичною хімією. З'явилася кафедра урології. Подібне спостерігаємо і в інших вишах [51, арк. 15].

Деякі кафедри об'єднували в секції. Зокрема, в Одеському хіміко-фармацевтичному інституті організовано секцію науково-дослідної кафедри “фармація”, що об'єднала кафедри: фармацевтичну, судової хімії та фармакогнозії [58]. Однією з причин об'єднання було бажання керівництва вищів посилити наукову роботу у певному напрямку медичної науки [22, арк.1, 3].

В Одеському медінституті діяла одонтологічна кафедра, яка стала базовою для розгортання наукової роботи на факультеті [50, арк. 3]. Станом на 1922 р. в інституті діяла кафедра епідеміології, інфекційних хвороб, загальної терапії та доцентура з туберкульозу, які вивчали актуальні галузі медичних наук. Аналогічних кафедр у медвишах СРСР не було.

Часто кафедри створювалися без погодження з центром, що викликало нарікання з боку Укрголовпрофосвіти. Після цього адміністрація інститутів зверталася з проханням до НКОЗ УРСР легітимізувати раніше створені кафедри [3, с. 18; 81, арк. 76]. Зокрема, така ситуація виникла з кафедрою епідеміології та інфекційних хвороб Одеського медінституту [53, арк. 4].

Складним був шлях відкриття нових кафедр. У 1927 р. Дніпропетровський медінститут звертався з клопотанням до НКО УСРР про відкриття кафедри

гігієни. Проте, дозволу не надали. Дещо раніше планували відрити у вишій кафедрі епідеміології. Однак, згоду вдалося отримати лише в 1928 р. після звернення НКОЗ до НКО [66, арк. 4-5, 11].

Основні експериментальні дослідження, які проводили науково-педагогічні працівники медичних інститутів, здійснювалися при лабораторіях. Зокрема, в Одеському хіміко-фармацевтичному інституті діяли лабораторії неорганічної хімії, якісного аналізу, органічної хімії, кількісного аналізу, фізіологічної хімії, медичної хімії, ботанічна, бактеріологічна; кабінети – фармакологічно-ботанічний, анатомічний, мінералогічний та інститути – фізичний, зоологічний, гігієнічний [56, арк. 31].

У 1920-х рр. при одній з аптек Київського медичного інституту діяла лабораторія, яка займалася науковою розробкою і виготовленням медичних препаратів [67, арк. 114]. Відкриття перших вірусологічних лабораторій припадає на 1930-ті рр. Вони створювалися при кафедрах медичних інститутів [6, с. 89-90].

Науково-педагогічні працівники медичних інститутів, які проводили наукові дослідження на кафедрах і в лабораторіях, співпрацювали з науковими установами, виконували секретні дослідження для військової промисловості тощо. Так, у 1930-ті рр. Одеський медінститут мав спільні наукові проекти з Одеським медико-аналітичним інститутом [35, с. 1].

У медінститутах проводилися дослідження для військової промисловості, узв'язку з чим велася відповідна секретна документація [20]. У Харківському медінституті затвердили 109 наукових тем військового напрямку, які рекомендовано для розробки в цивільних наукових установах [21, арк. 9-15, 34]. У Дніпропетровському медінституті військова тематика становила 24% від річного наукового плану. Вивчали травматизм, переливання крові, методи знеболення та ін. [12, арк. 95-96; 10, арк. 85; 11; 13-14].

Активна наукова діяльність проводилася у Вінницькому медінституті. Так, з 158 запланованих наукових робіт на 1937–1938 навчальний рік, 40 мали республіканське значення, 36 – кафедральний характер. Із загальної кількості наукових проектів 24 були дисертаційними. Зреалізувати такий план було надзвичайно складно. Упродовж першого семестру виконали лише 35 наукових робіт, з яких 9 опублікували; відбувся захист однієї докторської дисертації [29, с. 3].

Посилити науково-дослідну роботу взялися у II Харківському медичному інституті. В 1936 р. із 35 наукових тем було виконано лише 13 [22, арк. 74]. З метою контролю за виконанням наукової роботи в інституті практикувалися загальні річні звіти за результатами науково-дослідної роботи. Їх оформляли у вигляді таблиць, у яких зазначали назву наукової теми, терміни виконання, науково-практичні результати, ефективність практичного застосування тощо [56, арк. 1-4, 21]. 8 березня 1938 р. на директорській нараді медінституту від імені НКОЗ УРСР вказано на низьку ефективність науково-дослідної роботи і рекомендовано “краще брати менше наукових тем, але їх безумовно виконувати” [22, арк. 211-212].

Вагому роль у піднесенні наукової роботи відіграли наукові товариства, діяльність яких доречно розглянути в контексті наукової роботи вишів. Зокрема в Київському клінічному інституті 1920 р. організувалося “Наукове товариство лікарів”, члени якого, поряд із підготовкою наукових доповідей, читали лекції для широкого кола лікарів Києва [46, с. 77]. Упродовж 1922 р. підготували 20 наукових доповідей і повідомлень. При клініках та лабораторіях виконували наукові проекти. Зокрема вивчали проблему особливостей аміачних зв'язків в крові при різних формах нефриту, протеїнову терапію при ревматичних захворюваннях, рак тонкої кишки, проводили досліди з йодистим розчином, досліджували вплив голоду на дитячий організм та нових харчових сумішей на дітей грудного вигодовування, протеїнової терапії при холері, вплив цукру на діяльність травних ферментів [54, арк. 3зв.-4].

Наукове товариство діяло у Київському медінституті. Ним керувало правління, яке обирали на загальних зборах. До осені 1924 р. в товаристві нараховувалося вже 600 членів [31, с. 50]. Швидке зростання цієї структури, до якої приймали ледь не всіх бажаючих, викликало нарікання. У середині 1920-х рр. журнал “Студент революції” розмістив статтю про роботу викладацького наукового товариства, у якій зазначалося, що “в Києві немає жодного біолога, справжнього матеріаліста серед “коронованих” професорів. Ще важче загострена справа в секції соціальної медицини, де в кращому випадку ми зустрічаємось з заміною культурної ідеології, а не то з прикритою кадетською” [31, с. 51].

Ще 1921 року при одонтологічному факультеті Київського медінституту заснували одонтологічне товариство лікарів. Його членами стали всі викладачі факультету та 18 старших зубних лікарів м. Києва. Упродовж 1921–1924 рр. товариство провело 16 наукових засідань, на яких порушували актуальні питання вітчизняної одонтології та популяризувало серед населення гігієну рота [68, арк. 59; 15-18].

Активністю відзначалася робота Харківського медичного товариства [80; 79]. Діяли наукове медичне товариство та наукове біологічне товариство Дніпропетровського медінституту [1, с. 17].

Вирішальну роль в організації медичної науки відігравали наукові школи, які діяли при інститутах [28, с. 99; 32, с. 139]. Одне з перших місць належить Київській терапевтичній школі, що виховала видатних учених-клініцистів, з-поміж них – талановитого ученого М. Стражеско, який спеціалізувався на розробці актуальних проблем внутрішньої патології [34, с. 111]. Перший етап розвитку школи (1917–1936 рр.) тривав, переважно чином, у терапевтичних клініках Київського медінституту, а з 1931 р. також в Українському інституті експериментальної біології і патології та в Інституті клінічної фізіології Академії наук УСРР [34, с. 112].

Київський медінститут підготував чимало видатних хірургів, які належали до відомої Київської хірургічної школи [27, с. 118-120]. Загалом, великий вплив на наукову діяльність Київського медичного інституту мала Академія наук

УРСР, на чолі якої тривалий час був академік О. Богомолець [4, с. 41].

Початок формування однієї з провідних радянських офтальмологічних шкіл академіка В. Філатова пов'язане з діяльністю кафедри та клініки очних хвороб медичного факультету Одеського інституту. 1936 р. в Одесі створено Український науково-дослідний офтальмологічний інститут, який став центром розвитку наукової школи В. Філатова, здійснивши чимало досягнень у вітчизняній і світовій офтальмології [45].

У Харківському медінституті працювали видатні вчені: В. Данилевський, О. Палладін, О. Гринштейн, В. Шамов, Г. Фольборт та ін. Наприклад, професор О. Палладін провів ґрунтовні дослідження біохімії м'язів, вперше в СРСР зробив переливання крові, відкрив вітамін К [41, с. 49]. Відомий радянський анатом, академік В. Воробйов разом із своїми учнями заснував нову галузь в анатомії – макро-мікроскопію [41, с. 6]. Він розробив ряд способів бальзамування. На замовлення керівництва країни здійснив бальзамування тіла В. Ульянова (Леніна).

У 1936 р. великою втратою для науки була смерть відомого академіка І. Павлова. Стосовно цього з'явилися статті в газеті Харківського медінституту “За радянського лікаря”, у яких високо оцінено внесок І. Павлова у вивчення фізіології мозку [42, с. 1].

Здійснювали наукові дослідження і в технікумах [60, арк. 123зв.-129]. Зокрема, велику подвижницьку організаційну роботу проводив директор Вінницького фармацевтичного технікуму Л. Морейніс. Він був головою секції наукових працівників, членом правління краєзнавчого товариства та інших наукових і громадських організацій [62, арк. 8].

Для належної організації наукової роботи викладачам надавали відрядження на конференції, а також для проведення науково-дослідної роботи. Однією з форм запозичення досвіду наукової роботи були закордонні відрядження викладачів (переважно професорів) та відрядження в науково-дослідні установи республік СРСР [61]. Так, у Дніпропетровському медінституті відрядження надавали переважно для участі у з'їздах. У 1925 р. завідувачу кафедри пропедевтики внутрішніх недуг професору О. Джевицькому надано відрядження на з'їзд рентгенологів з 26 по 31 травня 1925 р. у м. Ленінград [9, арк. 15]. 1926 р. 7 викладачів отримали наукові відрядження у Німеччину та Англію, де переймали досвід роботи медичних лабораторій. Серед науково-педагогічних працівників інституту плідно працювала професор Л. Горовиць-Власова. У 1927 р. вона відвідала Францію, Німеччину, Англію, Бельгію, Італію [71, арк. 2, 5, 10, 17]. Професор Одеського хіміко-фармацевтичного інституту А. Комировський 1928 р. відвідав Віденський та Берлінський університети [72, арк. 2]. У 1930-ті рр. понад 10 відряджень в країни Європи та США було надано професору Харківського медінституту, завідувачу ортопедичної клініки С. Л. Трегубову [44, с. 65]. Викладачі Київського медінституту М. Шпильрейн та В. Штарна у 1931 р. виступили на міжнародній психіатричній конференції в Москві [15; 16, арк. 30].

У Вінницькому медінституті у першому півріччі 1937–1938 н.р. було надано відрядження всесоюзного масштабу науковим працівникам і дисертантам. Таких відряджень налічувалося понад 40 [29, с. 3; 77].

Важливим напрямком діяльності медінститутів, який сприяв розвитку науки, було організація та проведення наукових конференцій і з'їздів [23, с. 1; 19, арк. 4]. У липні 1926 р. за участю Наркомату охорони здоров'я УСРР, Київського і Харківського медінститутів організовано проведення Всеукраїнського науково-дослідного з'їзду акушерів та гінекологів [73]. 11 лютого 1935 р. у Києві відбулася перша всеукраїнська конференція молодих учених-медиків. [30, с. 4]. Лише з Київського медінституту на конференції подано 42 заяви [43, с. 2]. 2 грудня 1935 р. відбулася звітна викладацька конференція терапевтичної кафедри за участю професорів та лікарів-асистентів Вінницького інституту [38, с. 4]. Того ж року відбулося ряд науково-медичних конференцій регіонального рівня [37, с. 4; 40, с. 4].

У 1936 р. в Донецькому медінституті проведено конференцію, якою підведено підсумки діяльності вишу за 5 років. За цей час опубліковано понад 100 наукових праць, 33 викладачі захистили докторські та кандидатські дисертації [24, с. 13].

За результатами проведення наукових конференцій видавалися збірники матеріалів [49, арк. 8зв.; 76, арк. 15]. У деяких вишах друкувалися збірники наукових праць [39, с. 2; 36, с. 4; 5, с. 3]. У 1922 р. група професорів Катеринославського медінституту на чолі із С. Компанейцем заснувала “Екатеринославский медицинский журнал”, який був науковим друкованим органом медінституту та губернського відділу охорони здоров'я [1, с. 16]. У 1926 р. з дозволу НКО Київський медичний інститут розпочав випуск загальнодержавного наукового видання “Український медичний журнал”. Його наклад становив 750 примірників, він виходив 6 разів на рік. Статті до журналу подавали дослідники з Одеси, Харкова, Кам'янка-Подільського, Москви, Торонто тощо. Журнал видавався завдяки державній дотації. Він був першим і єдиним у радянській Україні науковим медичним часописом, який публікувався українською мовою [70, арк. 3].

З 1920 по 1932 р. в Дніпропетровському медінституті видавали “Екатеринославский медицинский журнал”, а з 1921 р. – популярний у СРСР “Новый хирургический архив” [25, с. 61-62].

При Українському виробничо-заочному інституті діяв редакційно-технічний відділ. Перша друкована продукція інституту почала виходити з квітня 1930 р. Переважно це були конспекти лекцій. У 1932 р. інститут почав видавати свій періодичний бюлетень. За 1930 р. було опубліковано 79 ум. др. арк. праць, у 1931 р. – 256 ум. др. арк., у 1932 р. – 311,5 ум. др. арк., у 1933 р. – 75 ум. др. арк. [86, арк. 19].

З 1935 р. періодично виходили друком збірники наукових праць викладачів Харківського медінституту. Серед них – збірники кафедр дитячих хвороб – “Дизентерія у дітей” (1935 р.) і “Ревматизм у дітей” (1937 р.), матеріали кафедри

госпітальної терапії “Патологія кровообігу” (1938 р.) [41, с. 51].

У медвишах радянської України значну увагу приділяли науковій роботі аспірантів [7, с. 38-39; 64-65; 75], які проводили практичні дослідження на виробництві, брали участь в експедиціях, працювали у лабораторіях [82, арк. 42-43].

При Наркомздорів'я УСРР діяла вчена медична рада [78] та центральна аспірантська комісія, які розглядали актуальні питання підготовки аспірантів і розвитку медичної науки [83]. Періодично проводилася перевірка наукової роботи аспірантів [84]. Вчені ради діяли і при медичних вишах. Лише за 1935–1941 рр. на засіданні вченої ради Дніпропетровського медінституту було захищено 27 докторських і 158 кандидатських дисертацій, з яких 80 – співробітниками інституту [12, арк. 111-114; 2, с. 2; 1, с. 22]. Загалом за 1938–1939 н.р. 22 співробітники інституту здали кандидатські іспити, 19 осіб захистили кандидатські і 2 докторські дисертації [12, арк.98].

Отже, у медичних інститутах радянської України впродовж 1920–1930-х років проводились наукові дослідження. Створювалися кафедри, лабораторії, проводилися дослідження в клініках. Відбулося становлення наукових шкіл і товариств. Науковці медвишів брали участь у науково-громадській роботі, наукових конференціях, засіданнях кафедр, секцій медичних товариств, доповідали на з'їздах тощо. Деякі медвиші співпрацювали з науково-дослідними інститутами, клініками та лікарнями.

Список використаних джерел і літератури

1. 50 лет Днепропетровского медицинского института (1916-1966) / [под ред. проф. И. И. Крыжановской; редкол.: доц. Г.Ф.Емельянова и др.]. Киев: Издательство “Здоров'я”, 1967. 379 с.
2. Батрак Г. Першу кандидатську дисертацію захищав комсомолец // За соціалістичні медкадри. 1935. 21 квітня. № 39 (96). С. 2.
3. Братусь В. Д. 120 лет Киевского ордена трудового красного знамени медицинского института им. акад. А.А.Богомольца // История высшего медицинского образования и научных школ Украины / [под ред: К.Ф. Дупленко]. Київ: [б.и.], 1962. С. 16-19.
4. Братусь В. Д. 120 лет Киевскому ордена трудового красного знамени медицинскому институту имени акад. А.А.Богомольца // Очерки истории высшего медицинского образования и научных медицинских школ на Украине / [под ред.: В.Д.Братуся, А.Л.Михнева, К.Ф.Дупленко, Р.Я.Бенюмова]. Київ, 1965. С. 41.
5. Бріліант Г. Д., Морейніс Л. К. Другий випуск лікарів Вінницького медичного інституту // Більшовицька правда. Вінниця. 1937. 2 квітня. №75(1411). С. 3.
6. Васильев К. Г. К истории развития советской вирусологии в связи с изучением краевых инфекционных патологий // История высшего медицинского образования и научных школ Украины / [подред: К.Ф. Дупленко]. Киев, 1962. С. 89-90.
7. Высшая школа СССР за 50 лет. [1917–1967] / Под ред. проф. В. П. Елютина. Москва: Высш. школа, 1967. 272 с.
8. Генс С. Про наукову роботу ХМІ // За радянського лікаря. 1935. 23 жовтня.

№33 (310). С.2.

9. Держархів Дінпропетровської обл. Ф.р. 3732. Оп.1. Спр. 1. 15 арк.
10. Держархів Дінпропетровської обл. Ф.р. 3732. Оп.1. Спр. 4. 154 арк.
11. Держархів Дінпропетровської обл. Ф.р. 3732. Оп.1. Спр. 6. 21 арк.
12. Держархів Дінпропетровської обл. Ф.р. 3732. Оп.1. Спр. 5. 114 арк.
13. Держархів Дінпропетровської обл. Ф.р. 3732. Оп.1. Спр. 7. 187 арк.
14. Держархів Дінпропетровської обл. Ф.р. 3732. Оп.1. Спр. 8. 98 арк.
15. Держархів м. Києва. Ф.р.301. Оп.1. Спр. 5. 16 арк.
16. Держархів м. Києва. Ф.р.352. Оп.1. Спр. 117. 30 арк.
17. Держархів м. Києва. Ф.р.352. Оп.1. Спр. 195а. 29 арк.
18. Держархів м. Києва. Ф.р.352. Оп.1. Спр. 248. 15 арк.
19. Держархів Одеської обл. Ф.р. 1433. Оп.1. Спр.2. арк.4.
20. Держархів Харківської обл. Ф.р. 1584. Оп. 20. Спр. 9. 14 арк.
21. Держархів Харківської обл. Ф.р. 1584. Оп. 20. Спр. 44. 77 арк.
22. Держархів Харківської обл. Ф.р. 4117. Оп. 5. Спр. 1. 369 арк.
23. До відома всіх співробітників і студентів ОМІ // За більшовицьку якість. Одеса. 1939. №18 (161). 5 березня. С.1.
24. Доцецкий медицинский: науч.-попул. очерки из истории ин-та / [авт. кол.: В.С.Богданова, Г.Ф.Брага, В.Д.Ванханен и др.; ред.кол.: Г.П.Кондратенко (отв.ред.) и др.]. Донецк: Донбас, 1981. 127 с.
25. Емельянова Г.Ф. Днепропетровский медицинский институт – ровесник Октября // Советское здравоохранение. 1967. №4. С. 67-72.
26. За підвищення кваліфікації наукових робітників // За соціалістичні медкадри. Дніпропетровськ. 1935. №26. 31 жовтня. С. 2.
27. Ищенко И. Н. Вклад хирургов Киевского медицинского института в историю хирургии // История высшего медицинского образования и научных школ Украины / [под ред: К.Ф. Дупленко]. Киев, 1962. С.118-120.
28. Каган С. С. Социально-гигиеническая направленность в исследованиях по ведущим проблемам медицинской науки на Украине // История высшего медицинского образования и научных школ Украины / [под ред: К.Ф. Дупленко]. Киев, 1962. С. 89-101.
29. Кононенко І.П. Дасмо країні висококваліфікованих лікарів // Більшовицька правда. Вінниця. 1938. 2 серпня. №176 (1813). С. 3.
30. Конференція молодих медиків // Більшовицька правда. Вінниця. 1935. 12 лютого. №36 (870). С. 4.
31. Лифиц. За два года (О научном обществе Киевского Мединститута) [продовження у №3] // Студент революції. Харьков. 1925. № 2. С. 48-51.
32. Макаrenchко А. Ф. Академия наук УССР и ее роль в формировании ведущих научных медицинских школ // Очерки истории высшего медицинского образования и научных медицинских школ на Украине / [под ред.: В.Д.Братуся, А.Л.Михнева, К.Ф.Дупленко, Р.Я.Бенюмова]. Киев: Здоров'я, 1965. С.138-145.
33. Медицинский Институт // Студент революції. Харьков. 1922. № 1. С. 85-87.
34. Михнев А. Л., Дупленко К. Ф., Школа Н. Д. Стражеско и ее место в развитии советской терапии // История высшего медицинского образования и научных школ Украины / [подред: К.Ф. Дупленко]. Киев, 1962. С.112.

35. Н. Медико-аналітичний – на виборах // Пролетарські кадри. 1931. №8. 3 лютого. С. 1.
36. Наукова збірка медичного інституту // Більшовицька правда. 1936. 17 квітня. №89 (1224). С. 4.
37. Наукова конференція // Більшовицька правда. 1935. 16 грудня. № 288 (1122). С. 4.
38. Наукова конференція лікарів // Більшовицька правда. 1935. 29 листопада. № 274 (1108). С. 4.
39. Наукове життя інституту // За соціалістичні медкадри. 1935. №26. 31 жовтня. С. 2.
40. Науково-медична конференція // Більшовицька правда. 1935. 28 жовтня. № 249 (1083). С. 4.
41. Очерки истории Харьковского медицинского института / [редкол.: Б.А.Задорожний (отв. ред., Б.В.Алешин, В.А.Белоусов, В.В.Бобин (отв. секретарь), И.И.Грищенко (зам. отв. редактора) и др.]. Харьков, 1969. 293 с.
42. Протопопов В. Його ім'я добре відоме всьому світу // За радянського лікаря. 1936. № 7 (324). С. 1.
43. Проф. С. Л. Тимофієв. Зростає нова генерація // Медичні кадри. 1935. 7 листопада. №12. С. 2.
44. Проф. С. Л. Трегубов // 125 лет Харьковского медицинского института (1810–1935 гг.) / [отв. ред. Э.М.Эбич]. Харьков: Издание клинбольницы ХМИ, 1935. С. 65.
45. Пучковская Н. А., Руткин В. А. Основные направления развития школы В.П.Филатова // Очерки истории высшего медицинского образования и научных медицинских школ на Украине / [под ред.: В.Д.Братуся, А.Л.Михнева, К.Ф.Дупленко, Р.Я.Бенюмова]. Киев: Здоров'я, 1965. С. 238-250.
46. Струев И. А. Институты усовершенствования врачей Украины и их место в истории высшего медицинского образования // Очерки истории высшего медицинского образования и научных медицинских школ на Украине / [под ред.: В.Д.Братуся, А.Л.Михнева, К.Ф.Дупленко, Р.Я.Бенюмова]. Киев: Здоров'я, 1965. С. 76-77.
47. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 1. Спр. 1108. 256 арк.
48. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 1. Спр. 1113. 85 арк.
49. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 421. 90 арк.
50. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 428. 20 арк.
51. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 430. 33 арк.
52. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 431. 94 арк.
53. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 434. 139 арк.
54. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 299. 14 арк.
55. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 724. 92 арк.
56. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 729. 31 арк.
57. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 734. 294 арк.
58. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 4. Спр. 286. 5 арк.
59. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 4. Спр. 295. 176 арк.
60. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 4. Спр. 534. 129 арк.
61. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 762. 12 арк.
62. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 437. 15 арк.

63. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 438. 18 арк.
64. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 617. 271 арк.
65. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 621. 70 арк.
66. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 5492. 26 арк.
67. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 5514. 246 арк.
68. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 5520. 59 арк.
69. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 5534. 44 арк.
70. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 7893. 24 арк.
71. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 8321. 17 арк.
72. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 8344. акр.2.
73. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 8890. 5 арк.
74. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 8891. 17 арк.
75. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 7. Спр. 592. 20 арк.
76. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 9. Спр. 1351. 15 арк.
77. ЦДАВО України. Ф. 342. Оп. 2. Спр. 87. 152 арк.
78. ЦДАВО України. Ф. 342. Оп. 2. Спр. 886. 35 арк.
79. ЦДАВО України. Ф. 342. Оп. 2. Спр. 2148. 19 арк.
80. ЦДАВО України. Ф. 342. Оп. 2. Спр. 2150. 6 арк.
81. ЦДАВО України. Ф. 342. Оп. 3. Спр. 1435. 76 арк.
82. ЦДАВО України. Ф. 342. Оп. 3. Спр. 1437. 43 арк.
83. ЦДАВО України. Ф. 342. Оп. 14. Спр. 50. 43 арк.
84. ЦДАВО України. Ф. 342. Оп. 14. Спр. 302. 247 арк.
85. ЦДАВО України. Ф. 342. Оп. 14. Спр. 400. 28 арк.
86. ЦДАВО України. Ф. 501. Оп. 1. Спр. 402. 19, арк.

Valentyn Pahor

Development of scientific work in the medical institutes of Ukraine in the 20-30's of the twentieth century

The article describes the scientific work of medical and chemical-pharmaceutical institutes, pharmaceutical colleges. They were in Kiev, Kharkiv, Dnipropetrovsk, Odesa, Donetsk and Vinnitsa. The role of scientific departments that carried out actual medical research was noted. The number of scientific chairs has grown steadily. Certain role is assigned to the activities of the laboratories. They conducted experimental research.

Significant role in the advancement of scientific work played by scientific societies. They functioned at the Kyiv, Kharkiv, Dnipropetrovsk, and Odessa medical institutions. The role of scientific schools, mentioned by well-known professors and actual directions of medical science is analyzed.

It was noted that medical universities conducted scientific research for the needs of the military industry. The dynamics of development of scientific topics is considered. The role of post-graduate and doctoral studies in the training of scientific personnel is mentioned. An important area of activity of medical institutions was the organization and holding of scientific conferences and congresses. Mentioned scientific collections and popular science magazines

that issued medical institutes in the 1920's and 1930's.

The research is prepared on the materials of the state archives of Kharkiv, Dnipropetrovsk, Odessa regions. Also, the Central State Archive of the Supreme Governance and Management of Ukraine. In the circulation introduced materials of newspaper periodicals. A study of Soviet and national historiography has been used.

Keywords: *science, departments, laboratories, scientists, professors, academics, medical, institutes, technical schools, scientific schools.*

В.В.Пагор

Становление научно-исследовательской работы в медицинских вузах Украины в 20-30-е гг. XX в.

В статье освещается научно-исследовательская работа в медицинских и химико-фармацевтических институтах и фармацевтических техникумах, действовавших в Киеве, Харькове, Днепропетровске, Одессе, Донецке и Виннице. Рассмотрена роль кафедр как основных ячеек по развертыванию актуальных направлений медицинских исследований. Обращено внимание на научно-исследовательские кафедры, которые иногда объединялись в секции. Определенное внимание уделено деятельности лабораторий, в которых проводили исследования экспериментального характера.

Значительную роль в подъеме научной работы играли научные общества. Они функционировали при Киевском, Харьковском, Днепропетровском, Одесском медицинских институтах. В этом контексте рассматривается роль научных школ, упомянуто известных профессоров, которые начали отдельные направления медицинских научных исследований. Определена роль наиболее выдающихся ученых – профессоров и академиков, которые работали в медицинских вузах советской Украины.

Обращено внимание на то, что власть привлекала медицинские вузы к проведению исследований, направленных для нужд военной промышленности. Рассмотрена динамика разработки научных тем, которые предусматривались в годовых планах работы. Упомянуто о роли аспирантуры и докторантуры в системе подготовки научных кадров. Указано, что важным направлением деятельности мединститутатов была организация и проведение научных конференций и съездов. Упомянуто о некоторых научных сборниках и научно-популярных журналах, которые выдавали медицинские вузы в 1920–1930-е гг.

Ключевые слова: *наука, кафедры, лаборатории, ученые, профессора, академики, медицинские, химико-фармацевтические, институты, техникумы, научные школы.*

Одержано 1 вересня 2017 року